

УДК 027.7:37 (477.44-25)

Бібліотека – берегиня вікових надбань людства, важливий інформаційний центр: з досвіду дослідження історії освітянської книгозбірні

Білоус Валентина Степанівна

*директорка бібліотеки Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського*

У пропонованій статті розглянуто питання вивчення історії бібліотеки як важливої складової бібліотечного краєзнавства. Відображено діяльність роботи бібліотеки Вінницького педуніверситету, зокрема відображено основні напрями краєзнавчого дослідження історії освітянської книгозбірні. Акцентовано увагу на роль та значення методу усної історії під час наукових досліджень. Проаналізовані основні публікації про історію університетської бібліотеки.

Ключові слова: історія бібліотеки, бібліотечні дослідження, методи усної історії, бібліотечне краєзнавство, бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

The library is the guardian of the age-old heritage of mankind, an important information center: from the experience of researching the history of the library

Bilous Valentyna Stepanovna

*Head of the library Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical
University*

In the offered article the question of studying of history of library as an important component of library local lore is considered. The activity of the library of Vinnytsia Pedagogical University is reflected, in particular the main directions of local lore research of the history of the educational book collection are reflected. Emphasis is placed on the role and importance of the method of oral history in scientific research. The main publications on the history of the university library are analyzed.

Key words: history of the library, library research, methods of oral history, library local lore, library of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University.

Постановка проблеми. Почуття поваги до минулого, історичної причетності та відповідальності за нього притаманне кожній людині. Довіряючи всі свої знання і досвід книгам, люди навчилися зберігати їх. У книгах мудрість, розум, знання людства, які створювалися впродовж тисячоліть. Скарбницями книг називали бібліотеки. Сьогодні бібліотека – хранителька вікових традицій та активний новатор, центр розповсюдження знань, духовного та інтелектуального спілкування, культури. Паперові книги

зберігають минуле, бібліотеки, впевнено впроваджуючи інновації, створюють майбутнє. Минуле та сьогодення бібліотеки – це та основа, той фундамент, який дозволяє сьогodнішньому поколінню розвиватися, професійно працювати. Споглядаючи та вивчаючи минуле, ми дивимося у майбутнє [7].

Практичне вирішення сучасних проблем освіти та культури неможливе без всебічного і достовірного відтворення всіх сторін національної історії, зокрема історії становлення та розвитку бібліотек. Адже бібліотеки були й залишаються ознакою культури та цивілізованості суспільства, найціннішими скарбницями духовних багатств людини, що поєднують минуле, сучасне і майбутнє. У зв'язку з цим, важливе значення має вивчення історії бібліотечної справи загалом та окремо взятої бібліотеки, що є важливою складовою бібліотечного краєзнавства і сприяє популяризації бібліотеки [6, с.4].

Останнім часом відбувається розширення спектру досліджень історичного минулого бібліотек, яке є одним із малодосліджених питань.

Варто також зазначити, що інформація у письмових джерелах стосовно історії бібліотеки в основному зводиться до коротких історичних відомостей або довідок із зазначенням основних етапів існування бібліотеки. Через відсутність документів з історії бібліотек все частіше звертаються бібліотечні фахівці до методу «усної історії». Потреба пізнання і розуміння досвіду окремої бібліотеки, як важливої складової історії бібліотечної справи, логічно призвела до переорієнтації дослідницьких стратегій, серед яких особливого значення набувають якісні методи дослідження, що надходять у чистому вигляді безпосередньо від людей, які працюють або колись працювали у бібліотеці та є живими свідками її історії.

Використання якнайширшого кола доступних джерел, зіставлення та застосування різних методів отримання й аналізу інформації, використання методу усної історії дозволяє отримати більш точну картину минулого з історії бібліотеки. Фактично, будь-який опис минулого бібліотеки є

дослідженням, послідовною реконструкцією історії бібліотеки від її заснування до сьогодення.

Мета пропонованої статті – розповісти про важливість вивчення історії бібліотеки, відобразити особливості історичного розвитку та становлення освітянської книгозбірні на Поділлі. Донести до наступних поколінь у вигляді публікацій розповідь про роботу цілої когорти бібліотекарів освітянської книгозбірні, які формували картину історії повсякденності, сприяли формуванню та становленню моделі сучасної бібліотеки Вінницького педуніверситету, створювали імідж бібліотеки та університету.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Останнім часом все частіше практики бібліотечної справи звертають увагу на дослідження історії своєї бібліотеки. Розповісти про становлення бібліотеки, показати її досягнення та перспективи розвитку, розкрити діяльність багатьох поколінь бібліотекарів – важливе завдання бібліотекарів, яке матеріалізовано у цілій низці публікацій про освітянську книгозбірню. Серед науковців-істориків, краєзнавців та фахівців бібліотечної справи, які вивчають питання історії освітянських бібліотек на Поділлі (період 10-20-х рр. ХХ ст.), – Т. Каросєва, В. Прокопчук, Л. Дитинник, та ін. Наукові дослідження О. Айвазян присвячені висвітленню діяльності православного духовенства зі створення мережі бібліотек на теренах Подільської єпархії у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття [1, с.123]. Тема бібліотечної справи на Поділлі у міжвоєнний період (1920-1939 рр.) є об'єктом вивчення вітчизняних істориків та краєзнавців. У своїх дисертаційних роботах Я. Верменич, Г. Касьянов, Л. Новохатько розглянули побіжно роль бібліотек УСРР та їхніх працівників в українізаційних процесах 1920-х рр. В. Бабюх висвітлив питання про чистки бібліотечних фондів України як форму ствердження тоталітарної влади. У монографії А. Поліщук досліджується розвиток бібліотечної справи на Поділлі радянського періоду [10].

Виклад основного матеріалу. Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, як органічна та

невід’ємна складова навчального закладу, пройшла довгий та складний шлях, зробила важливий внесок у його розбудову. Історія бібліотеки – яскрава сторінка становлення та відродження педагогічного університету на Поділлі. Закономірно, що вся вже понад столітня історія університетської бібліотеки – це історія університету. Заснуванням бібліотеки прийнято вважати 1913 р. [2, с. 36], рік після заснування учительського інституту. У зв’язку з реорганізацією навчального закладу, назва змінювалася: 1920 р. – бібліотека інституту народної освіти, 1930 р. – бібліотека інституту соціального виховання, 1933 р. – бібліотека педагогічного інституту. Сучасна назва з 1998 р.

Вивчення історії бібліотеки – складова бібліотечного краєзнавства. Відзначення ювілеїв бібліотеки дало можливість озирнутися назад, підвести черговий підсумок, оцінити досягнення, спонукало до вивчення її історії, систематизації накопиченого досвіду та відображення діяльності книгозбірні у виданнях, публікаціях на сторінках фахових видань та наукових збірниках [5]. Зрозумілим було виникнення ідеї та бажання поглибити знання про історію бібліотеки, в якій ти працюєш, яка є складовою мережі освітянських бібліотек України.

Результати багаторічних досліджень історії бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського викладено у книгах «Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: історія, сьогодення, постаті» [3] та «Сто років духовності: спогади про бібліотеку ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського» [11]. У науково-краєзнавчих дослідженнях представлені важливі моменти життя бібліотеки, визначено й обґрунтовано основні етапи становлення та розвитку бібліотеки у контексті історії держави, освіти, університету та бібліотечної справи, відображені тенденції розвитку, проблеми і перспективи університетської бібліотеки.

Зрозуміло, що запорукою виконання книгозбірнею своїх завдань протягом усього періоду існування, завжди були її кадри. Зазначу, що історія

університетської бібліотеки – це доля людей, відданих її величності книзі, справі освіти і виховання студентської молоді, сприяння науковим відкриттям і підтримка творчих особистостей, це життя кожного бібліотекаря, а будь-яке життя має свій неоціненний інтерес, бо життя кожної окремої людини – це життя її народу, його традицій, це життя та розвиток колективу, в якому людина працювала та працює. Розділ «Команда небайдужих або наші перші скрипки» розповідає про бібліотекарів, які внесли вагомий внесок у розбудову освітянської книгозбірні. Адже не приміщення і навіть не цінні фонди роблять історію бібліотеки, а саме люди творили і творять її. Багато грамотних, розумних, творчих людей працювало над розбудовою університетської бібліотеки. І кожен з них залишив якийсь свій помітний слід в її історії. Саме тому виникло бажання до 105-ї річниці бібліотеки підготувати книгу, у якій особливу увагу акцентувати на людях, які творять історію бібліотеки – бібліотекарях [4].

До підготовки видань доклали зусилля викладачі, студенти, співробітники університету, увесь колектив бібліотеки. Основне завдання видань – донести до сучасників розповідь про діяльність університетської бібліотеки, її становлення та розбудову, показати досягнення університетської бібліотеки та перспективи подальшого розвитку, висловити побажання новій когорті бібліотечних працівників гідно продовжувати справу з інформаційного та бібліотечно-бібліографічного забезпечення освітян.

Мета підготовлених бібліотекою видань – розповісти про скромну роботу багатьох поколінь бібліотекарів, копітка праця яких сприяла формуванню та становленню моделі сучасної університетської бібліотеки, акцентувати увагу на плеяду яскравих фахівців бібліотеки сьогодення, які формують картину нашої повсякденності, створюють імідж бібліотеки, бібліотечного працівника. Адже найкраще та найдостовірніше будь-яку історію відображає та ілюструє доля кожної окремої людини.

Досліджуючи історію університетської бібліотеки, активно використовували метод усної історії. «Усна історія – це історія, вибудована довкола людей»... вона є «вельми перспективною щодо збагачення наших знань про минуле та про те, як це минуле живе у сьогоденні». Вона дозволяє знайти героїв не лише серед вождів, але і серед безвісної більшості народу, допомагає людям повніше відчувати себе людьми. Усна історія змушує історика опуститися на землю з висот історичних теорій і узагальнень до тих пересічних людських життів, які лежать в основі кожного узагальнення і кожної теорії» [12, с.87].

З усіх методик дослідження надавали перевагу усному опитуванню, анкетуванню, польовим дослідженням, усній традиції у поясненні історичного минулого бібліотеки, інтерв'ю. Інтерв'ю є усною історією лише тоді, коли воно записане, опрацьоване у певний спосіб, доступне в бібліотеці, архіві чи іншому сховищі, або ж відтворене у відносно дослівній формі у вигляді публікації» [9].

Опрацьовані інтерв'ю працівників бібліотеки, студентів, викладачів лягли в основу багатьох публікацій з історії бібліотеки. Біографії працівників бібліотеки, автобіографії, у яких відображено соціальні та культурні реалії, політичні й моральні цінності, норми та вимоги бібліотеки у різні часи, місце людини у житті бібліотеки є унікальним історичним джерелом під час дослідження історії бібліотеки. Корисним у цьому плані було спілкування з ветеранами бібліотеки та університету, зі студентами-випускниками, викладачами. Під час збору матеріалу використовувалися спогади і оцінки бібліотечних працівників, чий особистий досвід мав значний вплив на розбудову освітянської книгозбірні.

Під час збору потрібних матеріалів, ми прагнули відтворити історію бібліотеки. Збираючи матеріали живих свідків, ми прагнули записати їх спогади та вписати у сторінки історії Вінницького педуніверситету, бібліотеки, залишити для нащадків пам'ять, пробудити у користувачів пізнавальний інтерес до освітянської книгозбірні; виховувати почуття любові

до книги та знань, викликати повагу та вдячність до бібліотекарів багатьох поколінь за їх скромну та важливу роботу. Досліджуючи історію книгозбірні методом усної історії, було встановлено цікаві моменти із життя бібліотеки та її працівників. Становлення та плідний розвиток бібліотеки впродовж десятиліть відбувався завдяки професіоналізму, відповідальності, а головне – любові до своєї справи працівників бібліотеки багатьох поколінь, відданих служінню бібліотеці. Їхній історичний досвід – то наша спадщина.

Історія бібліотеки, як і власне навчального закладу, вмістили багато подій: революції, війни, повоєнні відбудови, Голодомор, зміни державного устрою та керівництва навчального закладу, економічні кризи, пандемія та усілякі надзвичайні негаразди. В епоху інформаційного суспільства суттєво змінилися вимоги до бібліотеки, що призвело до потреби її модернізації та розширення бібліотечного сервісу.

Сьогодні специфіка потреб та запитів науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти визначають вектори спрямованості діяльності бібліотеки. Стрімкий розвиток інформаційних технологій та переорієнтація споживачів інформації обумовлюють нове бачення ролі і місця бібліотеки у задоволенні потреб і запитів сучасного користувача, інтеграцію в основні інституційні функції навчання, дослідження та обслуговування інформаційних запитів користувачів.

Пріоритетним напрямом діяльності освітянської бібліотеки є інформаційна діяльність, зорієнтована на віртуального користувача, впровадження дистанційного обслуговування, що забезпечує доступність інформації та оперативність пошуку. Бібліотека цілодобово надає доступ до інформаційних ресурсів, розширює межі традиційного бібліотечного обслуговування, створює умови надання нових комплексів послуг для всіх категорій користувачів.

До послуг користувачів 2 абонементів (навчально-методичної та наукової літератури) та 5 читальних залів, у т. ч. 2 електронні з клієнт-серверною мережею на 76 АРМ, з доступом до Інтернету та Wi-Fi зони.

Інформаційний ресурс книгозбірні становить понад 500 тис. одиниць зберігання на різних носіях інформації. Створено електронну бібліотеку, яка містить електронні версії дисертацій, авторефератів дисертацій, підручників, навчально-методичних посібників, матеріалів конференцій тощо.

Електронна бібліотека включає електронний каталог, що нараховує більше 340 тис. записів, в т. ч. доступних користувачеві – понад 303 тис., з них база даних «Книга» – більше 50 тис., «Повнотекстові видання» – понад 9 тис. записів. Від 2007 р. діє сайт бібліотеки (library.vspu.edu.ua) та електронна пошта (vspu.lib@gmail.com).

Бібліотека підтримує ініціативу відкритого доступу до знань. Активно формується інституційний репозитарій (понад 9 тис. публікацій). Наукові праці науково-педагогічного складу університету представлені у мережі Інтернет, що сприяє підвищенню рейтингу університету.

Бібліотечні сервіси включають активне впровадження сучасних інноваційних технологій в галузі наукометрії та бібліометрії, моніторинг ресурсів всесвітньої мережі Інтернет освітнього та наукового спрямування, пошук інформації про науковців університету в наукометричних базах Scopus, WoS, Google Scholar та ін.

Нові бібліотечні послуги і сервіси, культурно-просвітницька діяльність бібліотеки сприяють створенню позитивного іміджу бібліотеки, позиціонує бібліотеку як важливий науково-інформаційний та соціально-культурний центр, що динамічно розвивається.

Висновок. Роки минають, час багато стирає з людської пам'яті, щораз менше живих свідків минулого залишається серед нас. Саме тому вивчення та збереження історії бібліотеки, донесення її до прийдешніх поколінь – наш святий обов'язок. У подальших планах бібліотеки: вивчати історію книгозбірні, залучати до написання спогадів ветеранів бібліотеки, навчити молодих бібліотекарів аналізувати діяльність бібліотеки, висвітлювати її роботу на сторінках періодичних видань, зберігати фотодокументи та інші матеріали, передавати звіти та інші документи до архівних установ. Наша

бібліотека і надалі, активно використовуючи метод усної історії, поглиблюватиме знання про своїх працівників та читачів, з повагою розповідатиме про людей, які творили і творять сьогодні історію освітянської книгозбірні.

Використовуючи сучасні цифрові та комп'ютерні технології, бібліотекарі сьогодні активно ілюструють свою діяльність: створюються електронні архіви фотодокументів, блоги, флеш-альбоми, презентації, світлини про роботу бібліотеки виставляються на сайті бібліотеки. Прагнучи залишити нащадкам яскраве уявлення про свою діяльність, формуються фотоальбоми, фотоматеріали розміщуються у щорічних звітах, які за «Переліком типових документів, що створюються під час діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів» передаються на зберігання до обласного архіву.

З огляду на стан справ навколо вивчення історії бібліотеки Вінницького педуніверситету, хочеться відмітити, що подібні дослідження мають стосуватися усіх бібліотек міста, області, країни. Кожна, навіть маленька бібліотека, має мати свою історію. Бібліотекарі повинні залишити пам'ять про свою, хай скромну, але потрібну роботу. Дослідження історії бібліотеки дасть можливість зберегти частину народної пам'яті у процесі накопичення матеріалів для подальших досліджень історії як окремої бібліотеки, так і бібліотечної справи загалом.

Пройшовши славний історичний шлях, зберігаючи і водночас примножуючи традиції, бібліотека педуніверситету і надалі дбатиме про належний рівень інформаційного забезпечення навчально-виховного та науково-дослідницької роботи університету. Незважаючи на проблеми сьогодні, бібліотека з оптимізмом дивиться в майбутнє [8, с. 221].

Література:

1. Айвазян О. Б. Бібліотеки освітянських закладів Подільського єпархіального відомства другої половини XIX – початку XX століття /

О. Б. Айвазян // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Кам'янець-Подільський національного університету імені Івана Огієнка, Наукова бібліотека; редкол.: О. М. Завальнюк (голова), В. С. Прокопчук (відп. за вип.) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – Вип. 2.– (Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство). – С.123–134.

2. Бібліотека // Вінницький державний педагогічний інститут : історичний нарис 1912-1997 / З. М. Грузман, А. М. Подолинний, М. Ф. Присяжнюк, Б. В. Хоменко. – Вінниця, 1997. – С. 36–39.

3. Білоус В. С. Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: історія, сьогодення, постаті (до 100-річного ювілею) : науково-краєзнавче дослідження / В. С. Білоус ; ред. колегія О. В. Шестопалюк (голова), Л. М. Воробйова, І. В. Зарванська. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2013. – 102 с.

4. Білоус В. С. Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського в особах (до 105-річного ювілею) : науково-літературне есе / В. С. Білоус, В. П. Король. – Вінниця, 2018. – 94 с.

5. Білоус В. С. Дослідження історії бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського – складова бібліотечного краєзнавства / В. С. Білоус // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі : III Науково-практична інтернет-конференція, НБ ХНМУ, 22-29 жовтня 2018 р., Харків. – Харків, 2018. – С.12–17.

6. Білоус В. С. Усна історія – важливе джерело краєзнавчого дослідження історії бібліотеки // Гуманітарні студії НАКККіМ – 2017: матеріали Міжнародної наук.-теорет. конф. (Київ, 23 листоп. 2017 р.). – Київ : НАКККіМ, 2017. – С. 4–7.

7. Білоус В. С. Усна історія як метод краєзнавчого дослідження історії бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського / В. С. Білоус // Усна історія як важлива складова

красознавчої діяльності : матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конф. 21–22 жовтня 2014р. м. Вінниця / Управ. культури і туризму Вінниц. облдержадмін., Вінниц. ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва, Вінниц. обл. ін.-т після диплом. освіти пед. працівників, ГО. «Асоц. б-к Вінниччини». – Вінниця, 2015. – С.59–63.

8. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (1912-2012): ювілейна книга. – Вінниця, 2012. – 224 с.

9. Кісь О. Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади / О. Кісь // Україна Модерна. – Львів ; Київ, 2007. – Ч. 11. – С. 7–21.

10. Поліщук А. С. Гуманітарна сфера областей України в умовах кризи радянської системи (1965-й – 1985-ті рр.) (на матеріалах Вінниччини і Хмельниччини) : монографія / А. Поліщук. – Вінниця : ПП «Друк», 2018. – 249 с.

11. Сто років духовності : спогади про бібліотеку ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського / ред. Л. М. Воробйова ; уклад. В. С. Гадомський ; відп. за вип. В. С. Білоус. – Вінниця, 2013. – 67 с.

12. Томпсон Пол. Голос прошлого. Устная история / П. Томпсон ; пер. с англ. – Москва : Весь Мир, 2003. – 368 с.